

DAGENS FRÅGOR

Gaullisternas triumf

Om folkomröstningen i frågan huruvida den franske presidenten skulle väljas av elektorer eller av hela folket i realiteten representerade en motgång för de Gaulle så blev i stället valen till nationalförsamlingen en desto större triumf. Gaullistpartiets seger var en personlig seger för presidenten inte minst därför att han för första gången nedsteg från Olympen och i praktiken uppträdde som partiledare. Han fick en förkrossande revansch för 1946, då fjärde republikens partier tvingade honom att avgå för att bida sin tid i politisk isolering.

Gaullistpartiet har emellertid fortfarande vissa svagheter att övervinna. För det första kan partiet icke återropa någon överväldigande förtroendeförklaring från det franska folket. Valdeltagandet var nämligen mycket lågt. För det andra är själva partiorganisationen ännu svag. Det blir nu förre premierministern Michel Debrés uppgift att under det närmaste året ge stadga åt partiets organisatoriska förhållanden.

Gaullisterna har å andra sidan en källa till styrka, som med tiden torde få allt större betydelse. Det är ingalunda såsom här och var påståtts i svensk press att dess deputerade mestadels skulle vara ett följe av osjälvständiga och obegåvade personer — nollor avsedda att votera men inte resonera. Även om några av dem kan betecknas som smidiga arrivister av klassisk fransk typ finns det ett starkt inslag av en i franskt parlamentariskt liv tidigare föga framgångsrik

kategori — den självständiga och ambitiösa idealisten. Framför allt är dessa personer icke bundna till intressegrupper på det odiösa sätt, som så länge bringade vanrykte över franska deputerade. I förbund med den administrativa apparat, som alltid varit den franska republikens styrkebälte, bör gaullistpartiets parlamentariska krafter kunna bilda den massiva tyngdpunkt i den franska inrikespolitiken, som krävs för att stabiliteten skall kunna bevaras på längre sikt.

Hittills har man i den fria världen med stark oro följt den inrikespolitiska utvecklingen i Frankrike. De Gaulle har spelat ett högt spel när han så länge personligen stått som den enda säkra garantin mot politiskt kaos — eller kanske rentav inbördeskrig mellan högerextremisterna och en folkfront. Hade de Gaulle försvunnit ur bilden — genom ett attentat eller genom ett politiskt nederlag — hade framtidsutsikterna för Frankrike tett sig mörka. Det europeiska enhetsverket hade därmed blivit allvarligt hotat. Genom den inflytelserika och politiskt väl förankrade position, som den franska presidentmakten får i fortsättningen, och genom den förnyelse och kraftsamling inom parti-väsendet, som gaullistpartiets seger representerar, finns det nu goda utsikter till fortsatt stabilitet i Frankrikes inrikespolitiska liv — även när de Gaulle har lämnat arenan.

Affären »Der Spiegel»

Från relativ inrikespolitisk stabilitet har den västtyska förbundsrepubliken

störtats in i en av dessa irrationella kriser, där en skandalaffär fungerar som tändhatt till en politisk explosion. Vilka konsekvenser den västtyska regeringskrisen än kommer att få är det uppenbart att vad som hänt i hög grad skadat Västtysklands anseende.

Det är naturligt att pressen i alla västerländska länder reagerar med skärpa mot vad som kan uppfattas som rättskränkande ingrepp i pressens frihet. Den västtyske riksåklagarens drastiska aktion mot *Der Spiegel*: polisockupationen av redaktionslokaler, husrannsakingen, beslagen och häktningarna av utgivare och flera redaktörer gav en obehaglig påminnelse om nazismens metoder. Det är också naturligt att många pressmän — inte minst i Sverige — tog skarpt avstånd från aktionen mot den tyska tidskriften och i instinktiv solidaritet med de tyska kollegorna riktade häftiga angrepp mot särskilt Strauss och vederbörande tyska åklagar- och polismyndigheter.

Men det är svårare att förstå att man — sedan fakta nu börjat komma i dagen — inte starkare reagerat mot de klart kriminella handlingar, som *Der Spiegel*s utgivare och medarbetare gjort sig skyldiga till. Vad än motivet varit är det nämligen alldeles klart att tidskriftens handlingssätt uppfyller det objektiva rekvisitet för landsförräderi. Vårslöshet eller oförstånd kan det vidare inte vara tal om. Hur gärningen skall rubriceras enligt tysk strafflag lär rättegången i målet snart visa.

Vad har då »*Der Spiegel*» gjort? Låt oss belysa detta med ett hypotetiskt exempel. Antag att vi i Sverige organiserat en hela riksförsvaret omfattande manöver avsedd att pröva försvarets funktion vid ett visst tänkt krigsfall. Antag vidare att man vid denna manöver kunnat fastställa ett

antal allvarliga brister inom försvaret — brister, som skulle bli dubbelt ödesdigra om den tänkte fienden fick reda på dem och anpassade sin strategi och taktik därefter. Antag så att bristerna anses vara så bekymmersamma att den sammanfattande bedömningen ges i en rapport av strängt hemlig karaktär, så hemlig att endast ett fåtal personer får taga del av den. Antag slutligen att en militär i hög ställning skulle skaffa sig tillgång till rapporten, att han vidarebefordrade den till en tidskrift och att tidskriften på rapporten byggde en stor reportageartikel, där försvaret ytterligt känsliga hemligheter hänsynslöst utlämnades — åt en eventuell fiende.

Hur skulle svensk opinion reagera? Hur skulle den svenska pressen reagera? Och vad skulle de svenska myndigheterna göra?

Ikedas mission i Europa

Det tyska undret anföres ofta som ett bevis på den fria marknadsekonomins effektivitet. Västtysklands ekonomiska uppsving torde till stor del också bero på att man inte anslöt sig till amerikanarnas Keynes-inspirerade paroller utan valde att följa en mera ekonomiskt sund linje.

Att den fria konkurrensen medför snabbare ekonomiska framsteg även i ett österländskt, mindre högindustrialiserat samhälle har utvecklingen i Japan visat. På mindre än hundra år, det vill säga från 1853, då en amerikansk eskader stävade in i Tokyo-bukten tvingade kejsaren och shogunen att öppna Japan för västerlandet, förvandlades Japan från en agrar feodalstat till Asiens rikaste nation. Sedan USA genom atombombsanfallen mot Hiroshima och Nagasaki satt punkt för den japanska aggressiviteten har den största delen av Japans

ekonomiska potential kunnat utnyttjas för fredliga ändamål. Japans produktion av optiska instrument, dess effektiva varvsindustri och dess framsynta u-landshjälp betraktas med respekt även av de mera utvecklade staterna.

Japanernas förmåga att anpassa sig till nya förhållanden framgår även av deras villighet att acceptera det av MacArthur och ockupationsmakten införda demokratiska styrelseskicket.

Trots de goda relationerna mellan Tokyo och Washington och det mycket livliga handelsutbytet synes nu Japan emellertid vilja företaga vissa omdispositioner vad angår dess utrikespolitiska och ekonomiska förbindelser. Utvecklingen inom EEC har fäst Japans uppmärksamhet på Europa. Premiärminister Ikeda, som nyligen företagit en good-will-resa mellan kontinentens huvudstäder, pläderar dock ej endast för Japans inträde i OECD, en ökad handel med EEC-staterna samt ett upphävande av den mot Japan diskriminerande 35:e artikeln, som tillämpas av vissa länder inom GATT, utan synes överhuvudtaget önska ett långt gående samarbete med EEC.

Denna utveckling kan visa sig betydelsefull. Japan måste betraktas som västmakternas främsta allierade i Asien och dess vidare framsteg bör kunna verka attraherande även på vissa neutraliststater. Ikedas mission i Europa kan också verksamt bidra till att bryta udden av den kritik som hävdar, att EEC endast är en västerländsk rikemansklubb och att de stater utanför Europa som väljer att samarbeta med europamarknaden, snart skall finna, att deras ekonomiska intressen icke tillgodoses och att deras förhållande till EEC i allmänhet gränssar till »neokolonialism». Samtidigt kan Japans nya ekonomisk-politiska orientering komma att utgöra ytterligare ett steg på vägen mot den fri-

görelse av världshandeln som redan förebådats av GATT-överenskommelsen i mars efter Dillonrundans slutförande och av Kennedyplanen.

Mordbranden i Kongo

Förenta Nationernas f.d. chefsrepresentant i Katanga, mr Conor Cruise O'Brien har av naturliga skäl vunnit en utomordentlig litterär framgång med sin rapport »Uppdrag i Katanga». Det är en lysande bok, innehållsrik, elak och kvick; den framträder med anspråk på att yppa en av mäktiga krafter undertryckt sanning om ett väsentligt politiskt skeende — succén är självklar.

O'Briens grundinställning till det kongolesiska problemet torde utan orättvisa kunna beskrivas som en i det närmaste total identifikation med den s.k. afroasiatiska uppfattningen. Katanga är för honom ett litet Sydafrika, en fräck spekulation av den europeiska storfinansen — synnerligast den engelska —, en utmanande manifestation av »kolonialism», korteligen en styggelse som snarast måste krossas, om nödvändigt med våld bringas under den kongolesiska centralregeringens lydno. Han erkänner själv utan omsvep att hans »antikoloniala» nitälskan i inte ringa mån är bestämd av hans irländska ressentiment mot brittiskt förtryck i det förflutna. Känslan är subjektivt begriplig och på sitt vis respektabel, att den uttryckes så öppen hjärtigt är utan tvivel avväpnande. Det hindrar dock inte att läsaren grips av betänksamhet inför avslöjandet att väsentliga åtgärder från Förenta Nationernas sida kan dikteras av så privata och irrationella motiv.

Det centrala i O'Briens redogörelse är självfallet framställningen av hur FN-trupperna på hans order gick till angrepp mot det katangesiska gendar-

meriet i september 1961. Att det *var* ett angrepp gör O'Brien nämligen inte alls något försök att dölja. Inte heller bestrider han att detta uppenbarligen stod i strid med den grundläggande resolutionen om FN-truppernas uppdrag i Kongo: »... att Förenta Nationernas styrka i Kongo icke skall delta i eller på något sätt ingripa i eller användas till att påverka utgången av någon inre konflikt, konstitutionell eller annan».

Septemberkuppen — som bl. a. syftade till att arrestera ett antal av Katangas regeringsmedlemmar! — innebär enligt den ansvariges egen uppfattning i själva verket vida mer än en inblandning: den avsåg helt enkelt att med våld göra slut på Katangas separation. Kodnamnet för operationen är oskuldskraftigt träffande: det indiska ordet *Morthor*, det är »krossa».

O'Brien fick dock som känt inte stöd för sitt ingripande från sina överordnade. FN-ledningen i Leopoldville konstruerade en lindrigt talat besynnerlig förklaring till att strider blossat upp i Elisabethville. Om att »krossa» utbrytarstaten var här icke tal. FN-trupperna hade endast sökt återtaga sin uppgift »att arrestera och sända ur landet utländsk militär och halvmilitär personal. Vid detta tillfälle slogs larm då mordbrand upptäcktes i FN:s garage. När FN-trupper närmade sig garaget besköts de från en byggnad där ett antal utländska officerare veterligen bodde...»

Som O'Brien säger, FN-ledningen har med denna formulering släckt en brand som aldrig varit tänd (så mycket hellre som intet FN-garage existerade). »Striderna började på ett helt annat sätt, ... och de var motiverade av ett katangesiskt-europeiskt motstånd mot en planerad (sic) FN-aktion». Man förstår O'Briens irritation över att genom denna undanflykt berövas det ryggstöd han räknat med

(är det en tillfällighet att han i annat sammanhang tillåter sig att erinra om en annan berömd »mordbrand», Berlin 1934?) Även om beteendet är ömkligt, och ägnat att i någon mån försvaga effekten av de ständiga lamentationerna från FN-håll rörande Tshombes lögnaktighet, är bortförklaringen av septemberoffensiven givetvis av mycket stort politiskt intresse. På sitt vis innebär den ju nämligen — liksom strax efteråt avlägsnandet av mr O'Brien från hans post —, att FN-ledningen erkände att den kända interventionen gick för långt. Kvar står, att bl. a. Sverige, vars omfattande militära engagemang i Kongoproblemet som bekant enligt upprepade försäkringar vilar på förutsättningen om icke-inblandning i landets inre konflikter, tydligen har anledning att med skärpt uppmärksamhet bevaka situationen. Man kan inte utesluta att det händer en gång till att en irriterad och komplexfylld platschef försöker sig på ett liknande putsch för att *faire de la politique*, som en av O'Briens medhjälpare så träffande karakteriserade det hela. En bevakning som blir så mycket svårare som O'Brien så tydligt visat att den sakliga korrektheten i väsentliga FN-rapporter dessvärre kan behöva sättas i fråga — även när de emanerar från aller högsta ort.

Dödsstöt mot bostadsransoneringen

Våra kunskaper om hyresförhållandena och därmed våra förutsättningar att bedöma verkningarna av att släppa hyresmarknaden fri har i dagarna avsevärt berikats genom ett betänkande från Näringslivets Bostadsutredning betitlat »Fri Hyresmarknad». Bostadsutredningen har nämligen inte endast grundligt diskuterat hyresregleringens nuvarande utformning, omfattning och verkningar på bostadsmarknaden. Man har även gjort en unik kartläggning av

hyresförhållandena i sju svenska städer.

Hyresregleringen kom till 1942, och man avsåg från början att den skulle bli av kort varaktighet. Motiven och uppbyggnaden av regleringen präglas också i hög grad av detta och följden härav är att de ursprungliga skälen i dag inte längre är relevanta. Då den trots detta kommit att bibehållas under två decennier har det uppstått en rad allvarliga biverkningar som inte alls eller endast delvis kunde förutses vid dess införande. Biverkningar, som man då ansåg sig kunna acceptera med tanke på de utomordentliga förhållanden som rådde, och med hänsyn till att dessa verkningar inte skulle bli alltför allvarliga, så länge regleringen endast gällde för ett begränsat antal år.

Utredningen konstaterar att regleringens allvarligaste följdverkningar är bostadsbristen och hyresspridningen. Dessa har lett till en trög rörlighet inom bostadsbeståndet. Härigenom har regleringen medfört avsevärda svårigheter för den enskilde att tillgodose sina bostadsönskemål. Hyresregleringen har utformats som en privilegielagstiftning för dem som redan har bostad. På så sätt har de nybildade hushållen, i första hand barnfamiljerna tvingats till åratals väntan i bostadsköerna. Även ekonomiskt har emellertid just de nybildade hushållen diskriminerats. När dessa efter lång väntan äntligen får en bostad, så blir det nästan regelmässigt i nybyggnadsbeståndet, där hyrorerna är höga.

Genom att barnfamiljerna sålunda har tvingats till de dyraste lägenheterna, konstaterar utredningen, att regleringen via hyresspridningen har hämmat de bostadssociala strävandena att förbättra barnfamiljernas bostadsstandard. Regleringen har också bidragit till att försämra fastighetsunderhållet, och detta har i första hand

drabbat lägre inkomsttagare, som ofta inte haft ekonomiska möjligheter att själva genomföra reparationer. Genom regleringen har hyresrätten blivit en kapitaltillgång och en omfattande svart marknad har utvecklats. Härigenom har hyresregleringen mist sin förankring i rättsmedvetandet och verkat upplösande på moral och rättsuppfattning.

De städer som ingår i utredningens hyresundersökning är Linköping, Jönköping, Karlskrona, Uddevalla, Karlstad, Sundsvall och Östersund. Undersökningen omfattar totalt 38 000 hyreslägenheter — dvs. samtliga hyreslägenheter i flerfamiljshus. Den visar att kallhyror — dvs. utgående hyra exklusive bränsle — i dessa städer normalt varierar mellan 20 och 25 kronor per m² för moderna lägenheter byggda före kriget. De bostäder som byggts mot slutet av 1950-talet betingar däremot normalt kallhyror på mellan 40 och 45 kronor per m², och i åtskilliga fall betydligt mer. De genomsnittliga hyresskillnaderna mellan moderna lägenheter i äldre och nyare hus är i dessa städer normalt ca 75%. Skillnader på många hundra procent är dock alls inte ovanliga.

Då den gjorda jämförelsen endast omfattar modernt utrustade lägenheter, är det uppenbart att tekniska skillnader hos lägenheterna endast kan vara orsaken till en mindre del av dessa betydande hyresskillnader. Det är alltså ingalunda den hyressökande allmänhetens värderingar av skilda lägenheters inbördes förtjänster och nackdelar som blivit avgörande för hyressättningen mellan äldre och nyare hus. I stället är det den låsning av hyresläget för äldre hus som hyresregleringen inneburit i kombination med den raska penningvärdeförsämringen under efterkrigstiden, som huvudsakligen bär ansvaret för den snedvridna hyresstrukturen.

Det är uppenbart att ett upphävande av regleringen skulle medföra en helt ny hyresstruktur där dessa konstlade hyresskillnader skulle försvinna och endast sådana skillnader skulle bestå som är ett uttryck för konsumenternas värderingar av skilda lägenheters attraktionskraft. Utredningen väntar sig därför att åtskilliga lägenheter kommer att bli dyrare om hyresregleringen avskaffas. Detta gäller i första hand goda, välhållna lägenheter från 20-, 30- och 40-talen, medan å andra sidan hyresläget knappast kommer att förändras i många andra, och i en del fall kan t. o. m. hyressänkningar bli aktuella. Det senare kan framför allt beräknas ske i det sämsta fastighetsbeståndet, där det finns skäl att anta att hyresregleringen nu håller uppe hyrorna. Även i nybyggda hus i stagnerande orter och framför allt sådana med perifert läge och en trist miljö kan det bli svårt att i en fri marknad få ut dagens hyror.

Utredningen väntar sig däremot inte att en avveckling av hyresregleringen kommer att medföra någon väsentlig höjning av den genomsnittliga hyresnivån. För detta talar bl. a. att något egentligt efterfrågeöverskott — bostadsbrist — knappast kommer att bestå i flertalet orter när väl regleringen är avskaffad. Endast i de största städerna torde övrefterfrågan vara påtaglig och inte endast eller huvudsakligen en frukt av regleringen. Härför talar också att hyresregleringen för närvarande är effektiv endast för en knapp tredjedel av det totala bostadsbeståndet eller för drygt 800 000 lägenheter.

Utredningen hävdar att en marknadsmässig hyresbildning möjliggör, att bostadsbristen kan avhjälpas, att fastighetsbeståndet kan utnyttjas rationellt, och att risker för felinvesteringar vid nyproduktion och sanering minskas avsevärt. Vidare med-

verkar en avveckling av regleringen till en förbättrad arbetskraftsförsörjning på grund av förbättrad rörlighet. Den underlättar nyetablering och rationalisering inom näringslivet, framför allt inom distributionen och den förbilliga samhällets serviceverksamhet.

Den avveckling av hyresregleringen som hittills har skett har haft en mycket blygsam omfattning, konstaterar utredningen. Det främsta skälet härtill är att man vid den regionala avvecklingen förutsatt att regleringen skall slopas endast om bostadsbristen på en ort i stort sett är hävd. Men utredningen betonar här att hyressättningen och den därav betingade bostadsbristen inte kan byggas bort, och att man sålunda aldrig genom ett intensifierat bostadsbyggande helt kan eliminera bostadsköerna. Avvecklingstakten har också blivit beroende av ofta orealistiska lokala bedömningar om när bostadsmarknaden skall nå balans och om den egna ortens expansionskraft. Man föreslår därför att följande tidsplan införs för avvecklingen av hyresregleringen:

1 februari 1964: Kategorimässig avveckling för hus som färdigställda efter detta datum, möblerade rum samt kommersiella lokaler.

Regional avveckling av regleringen i övrigt på alla orter med högst 40 000 invånare.

1 februari 1965: Regional avveckling på alla orter med över 40 000 invånare med undantag för Stockholms- och Göteborgsområdena.

1 februari 1966: Regional avveckling för Stockholms- och Göteborgsområdena.

Man vill också ge hyresvärd och hyresgäst möjlighet att träffa långtidsavtal om hyran redan från den 1 juli 1963; detta dock endast under förutsättning att avtalstiden sträcker sig

två år utöver avvecklingstidpunkten för respektive ort.

Det är onekligen en beaktansvärd rad negativa verkningar hos hyresregleringen som utredningen har kunnat konstatera. Det finns all anledning att betona de sociala aspekter på regleringen som utredningen har anfört. När därför de allmännyttiga bostadsföretagen och hyresgäströrelsen motiverar ett bibehållande av hyresregleringen med sociala skäl, kan detta inte vara uttryck för socialt patos utan en önskan att i eget intresse värna om en under hyresregleringen uppnådd maktposition. Särskilt smaklöst är försvaret för hyresregleringen från de allmännyttiga bostadsföretagens sida — de enda bostadsföretag som redan i dag har fri hyressättning.

Man skulle kunna förstå talet om sociala skäl för att bibehålla hyresregleringen, om det hade varit så att det i stort sett var familjer med begränsade ekonomiska resurser, som bodde i de ur hyressynpunkt privilegierade bostäderna, medan ensamstående och bättre situerade familjer bodde i nybyggnadsbeståndet. Nu är ju emellertid motsatsen fallet. De yngsta familjerna som ännu inte har uppnått särskilt höga inkomster men redan har en avsevärd försörjningsbörda är de som tvingas ut i små och dyra bostäder i städernas periferi, medan ensamstående samt medelålders och äldre par i goda ekonomiska omständigheter i allmänhet befolkar de stora äldre och billiga lägenheterna i städernas centrala delar.

Även om hyresregleringen sålunda har skapat upprörande sociala orättvisor och medfört allvarliga problem för hela samhällsmaskineriet genom den stelhet på bostadsmarknaden som skapats av dess följdöreteelse bostadsbristen, finns det även andra avgörande skäl till att en snar avveckling är nödvändig.

Den situation på bostadsmarknaden som skapats av hyresregleringen har medfört, att bostadsbyggandet i den reglerade marknaden knappast längre innebär något risktagande. Hyrorerna i ett färdigbyggt hus bestäms uteslutande på basis av kostnaderna för husets färdigställande. Härigenom har vare sig byggnadsentreprenörerna eller byggherrarna längre något intresse av att hålla kostnaderna nere. Oavsett vilka kostnaderna blir, bestäms hyran med utgångspunkt härifrån, och några svårigheter att få lägenheterna uthyrda i bristmarknaden finns icke.

I en fri marknad däremot måste byggherren i sin kalkyl utgå från marknadspriset på nybyggda bostäder, och han tvingas att hålla kostnaderna inom den ram som bestäms härav. Härtill kommer att han gör en motsvarande vinst, om han lyckas pressa byggnadskostnaderna under denna ram. Dessa faktorer utgör en stark stimulus att välja rationella lösningar och att bättre stå emot krav på prishöjningar och lönehöjningar från byggnadsbranschens leverantörer och anställda. Det finns därför all anledning att vänta sig en betydligt lugnare utveckling av de framtida byggnadskostnaderna, om hyresregleringen avvecklas att jämföras med den exceptionella stegringstakt som hittills rått under efterkrigstiden trots en mycket genomgripande teknisk rationalisering av byggnadsarbetet.

Från en del håll har det framförts tveksamhet mot en avveckling av hyresregleringen, på grund av att man befarar starka hyreshöjningar som en följd av den markerade bostadsbristen, särskilt i de större städerna. Det är emellertid notoriskt att en reglering — även i de fall som denna inte innebär någon prissänkning — har en förmåga att skapa en överefterfrågan. Sådana psykologiska faktorer som verkar vid en reglerings införande

de, är också verksamma vid dess avskaffande och medverkar till att balansen kan inträda på marknaden utan några väsentliga genomsnittliga hyresförändringar.

Något tvivel kan heller inte råda om att betydande reserv finns i det nuvarande bostadsbeståndet, som har sin grund i att detta utnyttjas orationellt

på grund av hyresregleringens privilegiering av de äldre bostäderna. Sannolikt kan en stor del av den över efterfrågan som finns, och som långt ifrån är så stor som den officiella bostadsköstatistiken synes visa, få plats i den dolda utrymmesreserv som kommer i dagen när hyrorna blir fria.